

Uğur UZUNKAYA

Doç. Dr. | Assoc. Prof. Dr.

Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum-TÜRKİYE
Erzurum Technical University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature, Erzurum-TURKIYE

ORCID: 0000-0003-4534-9305

uguruzunkaya@gmail.com

Budist Anlatı Metinlerine Ait Muhtelif Eski Uygurca Fragmanlar*

Öz

Eski Uygurca; temelde Budizm, Manihaizm ve Nasturi Hristiyanlığa ilişkin dinî metinlerin tercümesine dayanır. Budizm bunlar içerisinde en geniş yere sahip olandır. Hususiyetle Sanskritçe Budist külliyata ilişkin eserlerden oluşan Budist Uygur edebiyatı, içerisinde birçok farklı türde ve konuda eser bulundurulur. Bu eserler içerisinde anlatı veya masal olarak tasnif edilen metinler oldukça büyük bir paya sahiptir. Budist anlatılara ilişkin eserler kimi zaman müstakil olarak kaleme alınır, kimi zaman ise *sūtralar* gibi bazı hacimli eserler içerisindeki bölümleri oluşturur. Eski Uygurca *Daśakarmapāthavadānamālā*, *Arañemi-jātaka*, *Bodhisattva Sattvaśadha*, *İyi ve Kötü Prensi*, *Candraprabha-avadāna*, *Śarabha-jātaka* ve *Rāma* anlatısı Budist anlatı yazını söz konusu olduğunda bahsedilmesi gereken en önemli metinlerdendir. Bunların yanında bugün herhangi bir çalışmanın konusunu oluşturmayan ve hangi metne ait olduğu tespit edilememiş metin parçaları da mevcuttur. Bu metin parçaları kimi zaman Eski Uygurcada daha evvel tanıklanmamış kimi sözlerin ve kavramların ortaya çıkmasına fayda sağlamaktadır. Bununla beraber Budist anlatı metinlerinin bütünlüklü bir çerçevesinin çizilmesini ve bunun yanı sıra Sanskritçe kökenli Budist Uygur külliyatının sınırlarının belirlenmesini sağlamaktadır. Bu noktada bu yazıda 106 satır hacmindeki muhtelif konulara ilişkin şimdiye kadar neşredilmemiş Eski Uygurca anlatı türüne ait metin parçalarının filolojik neşri amaçlanmıştır. Çalışmaya dâhil edilen fragmanlar bugün Berlin Turfan Koleksiyonu'nda şu arşiv numaralarıyla korunmaktadır: U 1946a; U 1946b; U 1126; U 1867; U 2011 ve U 2109+U 2003. Çalışmada bahsi geçen bu fragmanların çeviri yazısı, harf çevirisi, Türkiye Türkçesine çevirisi, metne ilişkin notları ve dizin/sözlüğü sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eski Uygurca, Budizm, masal, anlatı, metin neşri.

Various Old Uyghur Fragments of Buddhist Narrative Texts

Abstract

Old Uyghur is mainly based on the translation of religious texts on Buddhism, Manichaeism, and Nestorian Christianity. Buddhism is the most widespread among them. Buddhist Uyghur literature, which consists of works related to the Buddhist canon in Sanskrit, contains works in many genres and subjects. Among these works, the texts classified as narratives, or legends, have a large share. Works on Buddhist narratives are sometimes written independently, and sometimes they form sections within some voluminous works, such as *sūtras*. Old Uyghur *Daśakarmapāthavadānamālā*, *Arañemi-jātaka*, *Bodhisattva Sattvaśadha*, *Good and Evil Prince*, *Candraprabha-avadāna*, *Śarabha-jātaka*, and *Rāma*-narratives are among the most important texts to be mentioned when it comes to Buddhist narrative literature. In addition to these, some fragments do not form the subject of any study today and whose text could not be determined. These fragments sometimes help to reveal some words and concepts that have not been witnessed before in Old Uyghur. In addition, they provide an integrated framework of the Buddhist narrative texts and, together with this, the determination of the boundaries of the Buddhist Uyghur corpus of Sanskrit origin. At this point, in this article, the philological edition of fragments belonging to the Old Uyghur narrative genre, which has not been published until now, on various subjects in the volume of 106 lines, is aimed. The fragments included in this work are preserved today in the Berlin Turfan Collection under the archival numbers U 1946a; U 1946b; U 1126; U 1867; U 2011 and U 2109+U 2003. Transcription, transliteration, translation into Turkish, textual notes, and index/dictionary of these fragments mentioned in this article are presented.

Keywords: Old Uyghur, Buddhism, legend, narrative, text edition.

* Bu yazı TÜBA-GEBİP programı tarafından desteklenmiştir.

Giriş

Eski Uygurca oldukça kapsamlı bir dinî literatürü ihtiva etmektedir. Bu dinî literatürün içerisinde Budizm; Manihaizm ve Nasturi Hristiyanlık yanında önemli bir konuma sahiptir. Büyük bir çoğunluğu Sanskritçe Budist külliyata ilişkin eserlerin tercümesi temelinde gelişen Eski Uygurca dinî literatür, farklı türde ve konularda yazılmış metin ve metin parçalarından oluşmaktadır. Budist Eski Uygur literatürü muhtelif kaynaklar tarafından birkaç başlık altında tasnif edilmektedir. Bunlar arasında anlatılar, masallar, *sūtralar*, tövbe duaları ve büyü metinleri en başta gelen metin türlerindedir (krş. Gabain, 1965; Tezcan, 1978; Ölmez, 1997; Scharlipp, 2005). Bunlardan anlatı ve masal türü Eski Uygurcada hacimli sayılabilecek eserleri barındırır. Bu türler, *avdan* “efsane” (Skt. *avadāna*) veya *çatik* “hikâye” (Skt. *jātaka*) olarak adlandırılır. Belli bir çerçeve anlatı içerisinde sunulan *avdan* ve *çatikler* çoğunlukla *sūtraların* içerisinde yer alır; ancak bununla birlikte müstakil anlatı metinleri de mevcuttur. Eski Uygurca *Daśakarmapathāvadānamālā* bunlar içerisinde en hacimlisidir. Bugün Almanya’da, Rusya’da ve Çin’de metin parçaları bulunan *Daśakarmapathāvadānamālā*, esasen Budizm’deki on kötü amele (Skt. *karmapatha*) ilişkin hikâyeleri konu alan bir eserdir (krş. Wilkens, 2016; Elmalı, 2016). Yine “çanakçı” el yazması, *Arañemi-jātaka*, *Bodhisattva Sattvauşadha*, *İyi ve Kötü Prens*, *Candraprabha-avadāna*, *Śarabha-jātaka* ve *Rāma* anlatısı, Eski Uygurca anlatı metinleri söz konusu olduğunda anılması gereken eserler arasındadır (krş. Wilkens, 2010, s. 302-322). Bunlara ilaveten bugün hâlâ herhangi bir çalışmanın konusunu oluşturmamış ve Sanskritçe Budist külliyattan hangi eserin parçası olduğu belirlenememiş Budist anlatılara ilişkin Eski Uygurca metin parçaları da bulunmaktadır. Bu noktada bu yazıda 106 satır hacmindeki muhtelif konulara ilişkin şimdiye kadar neşredilmemiş Eski Uygurca anlatı türüne ait metin parçalarının filolojik neşri amaçlanmıştır. Çalışmaya dâhil edilen fragmanlar bugün Berlin Turfan Koleksiyonu’nda şu arşiv numaralarıyla korunmaktadır: U 1946a; U 1946b; U 1126; U 1867; U 2011 ve U 2109+U 2003.

Bu yazıya dâhil edilen ilk iki fragman U 1946a ve U 1946b arşiv numaralarını, kağıtta T III M 184 ve camda T III M 184b ile T III M 184c buluntu işaretlerini taşımaktadır. U 1946a fragmanı; her iki yüzünde de 3 satır olmak üzere toplam 6 satırdan oluşmaktadır. Fragmanın her iki yüzünün de ilk satırları yoğun hasara maruz kalmıştır. Bu kısımlarda yalnızca birkaç harf kalıntısı mevcuttur. U 1946b fragmanı; ön yüzünde 9, arka yüzünde 9 olmak üzere toplam 18 satırdan oluşmaktadır. Fragmanın arka yüzünde sayfa numaralandırması mevcuttur. Fragmanın satır başında ve satır sonunda metin hasarı göze çarpmaktadır. U 1946b’nin özellikle arka sayfasının son satırı ciddi bir hasara maruz kalmış olup yalnızca birkaç harf tespit edilebilmiştir. Bu her iki fragmanın da fiziksel özelliklerini içeren katalog bilgileri Wilkens (2010, s. 304-305) tarafından hazırlanmıştır. Wilkens, U 1946a ve U 1946b fragmanlarını teferruatlı bir biçimde hazırladığı katalogunun ikinci bölümünü oluşturan “çanakçı” el yazması kısmına dâhil etmiştir. Wilkens bu fragmanların, neşri 1989 yılında Laut tarafından gerçekleştirilen Mainz 757 (T III M 184) (Wilkens, 2010, s. 304) arşiv numaralı fragmanla aynı bölüme ait olduğu görüşünü savunur. Hakikaten de U 1946a ve U 1946b ile Mainz 757 fragmanı kimi noktalarda benzer söz varlığına sahip olması sebebiyle örtüşür. Bu fragmanlarda, asil *Maudgalyāna*, *Mahāmaudgalyāna* ile *Ajñātakaṃḍinya*’nın adı geçer ve *prāntakoṭika* meditasyonundan söz edilir. Bugüne kadar hangi metnin parçası olduğu belirlenememiş olan bu fragmanlar bu yazının 001-024. satırlarını oluşturmaktadır.

Bu çalışmaya dâhil edilen üçüncü fragman U 1126 arşiv numarasını ve M 146 buluntu işaretini taşımaktadır. U 1126 fragmanı her iki yüzünde de 5, toplam 10 satırdan mürekkeptir. Fragmanın A sayfasının ilk satırı yoğun bir hasara maruz kalmış olup yalnızca bir harf kalıntısı mevcuttur. Bu fragmanın teferruatlı fiziksel özelliklerini ihtiva eden katalog bilgisi Wilkens (2010, s. 325-326) tarafından hazırlanmıştır. Wilkens, U 1126 arşiv numaralı fragmanı hazırladığı katalogun “muhtelif anlatı metinleri” kısmına dâhil etmiştir. Bu fragmanın şimdiye kadar hangi

Eski Uygurca metnin parçası olduğu tespit edilememiştir. Bununla birlikte bu fragmanda soylululardan (EUyg. *amranç*), *Śrāvastī* şehrindeki Tanrı *Kubera*'dan, *Maḡadha* ülkesinden, *Balimitra*'dan ve bir *Brahman*'dan söz edilir. Bu fragman, bu yazının 025-034. satırlarını oluşturmaktadır.

Bu çalışmaya dâhil edilen dördüncü fragman U 1867 arşiv numarasını ve T II Y 59 buluntu işaretini taşımaktadır. Bu fragmanın her iki yüzünde 12 olmak üzere toplam 24 satır mevcuttur. Fragmanın A sayfasının ilk ve son satırları ve B sayfasının ise son satırı yoğun bir hasara sahiptir. Bu hasarlı satırlarda yalnızca birkaç harf kalıntısı mevcuttur. Bu fragmanın fiziksel özelliklerini ihtiva eden katalog bilgileri Wilkens (2010, s. 328) tarafından hazırlanmıştır. Wilkens bu fragmanı katalog çalışmasının “muhtelif anlatı metinleri” kısmına dâhil etmiştir. Bu fragmanın bugün hangi Eski Uygurca metnin parçası olduğu belirlenememiş olsa da fragmanda *Kaṅcanaprabha*'nın adı zikredilmektedir. Fragman büyük ölçüde hasar görmüştür. Her satırda birkaç sözcük ancak korunabilmiştir. Bu fragman da çalışmanın 035-058. satırlarını oluşturmaktadır.

Çalışmada yer alan beşinci fragman U 2011 arşiv numarasını taşıırken, buluntu işareti yer almaz. Bu fragman her iki yüzünde de 7, toplam 14 satırdan oluşur. Fragmanın A sayfasının son satırında bütünlüklü bir sözcük tespit edilememiştir. Bununla birlikte bu satırda yalnızca noktalama işareti tanıklanmıştır. Bu fragmanın fiziksel özelliklerini ihtiva eden katalog bilgileri Wilkens (2010, s. 330-331) tarafından hazırlanmıştır. Wilkens, bu fragmanı katalog çalışmasının “muhtelif anlatı metinleri” bölümünde anmıştır. Bugün fragmanın hangi metnin parçası olduğu bilinmese de A sayfasında avcıdan (EUyg. *käyikçi är*), B sayfasında ise iyi amelden (EUyg. *ädgii kalmıç*) söz edilmiştir. Bu fragman yazının metin kısmının 059-072. satırlarını oluşturmaktadır.

Bu yazıya dâhil edilen altıncı fragman esasen birbirini tamamlayan iki fragmanın birleşiminden oluşmaktadır. Birbirini tamamlayan bu iki fragman U 2109 ve U 2003 arşiv numaralarını ve cam üzerinde yer alan T. buluntu işaretini taşımaktadır. Her iki fragmanın toplam satır sayısı 34'tür. Bu yazıda kurgulanan A sayfası baştan, ortadan ve sondan hasarlıdır. Bu birleşik fragmanların fiziksel özelliklerini ihtiva eden katalog bilgileri Wilkens (2010, s. 331) tarafından hazırlanmıştır. Wilkens bu fragmanları katalog çalışmasının “muhtelif anlatı metinleri” bölümünde anmıştır. Fragmanların bugün hangi metnin parçası olduğu bilinmemektedir. Fragmanların A sayfasında sadakadan (EUyg. *pınvat*), Budist talebeden (EUyg. *tetse*) ve Rahip *Mahākāśyapa*'dan söz edilirken; B sayfasındaki tahribat, bağlamın anlaşılmasını engellemiştir. Bu fragmanlar, bu yazının metin kısmının 073-106. satırlarını oluşturmaktadır.

Bu yazı genel hatlarıyla yukarıda sunulan fragmanların çeviri yazısı, harf çevirisi, Türkiye Türkçesine aktarımı, metne dair açıklamaları ve sözlük/dizininden mürekkeptir. Metnin çeviri yazısı hazırlanırken *Uigurisches Wörterbuch*'da belirlenen yöntem takip edilmiştir (krş. Röhrborn, 1977-1998, s. 9-10 ve s. 13-14; Röhrborn, 2010, s. XXXIII-XXXV). Bu yazının çeviri yazılı metin kısmı 106 satırdan oluşmaktadır; ancak her bir fragmanda ayrı ayrı belirtildiği üzere kimi satırlarda bazı metin hasarları mevcuttur. Bu durum metnin Türkiye Türkçesine aktarımı bölümünde çok hasarlı birtakım satırların aktarılamamasına, diğer taraftan da nispeten korunan kısımlarda bağlam her zaman takip edilemediğinden satır satır aktarım yolunun tercih edilmesine sebep olmuştur. Bazı noktalarda bağlamın mevcut olmayışı sözcüklerin temel anlamları dışındaki yan ve mecaz anlamlarının belirlenmesine imkân tanımamıştır. Çalışmanın açıklamalar bölümünde ekseriyetle Budist terimlerin izahına ve metin restorasyonlarının gerekçelerine yer verilmiştir. Çalışmanın dizin/sözlük kısmı alfabetik olarak sıralanmış ve bağlamlı olarak hazırlanmıştır. Dizin/sözlük kısmına, metinde bütünlüklü olarak mevcut olan bütün sözler köken bilgilerine değinilerek dâhil edilmiştir. Aynı şekilde madde başları hazırlanırken, herhangi bir madde başının metindeki bütün yazım biçimlerine ve restore edilmiş biçimlerine de yer verilmiştir.

1. Eski Uygurca Metnin Çeviri Yazısı ve Harf Çevirisi

01

U 1946a (T III M 184; Glas: T III M 184b, T III M 184c)

[Katalog Bilgisi: Wilkens, 2010, s. 304-305]

A sayfası

- 001 01 ... [töz]-
///r ... (P) 'w ... ////
002 02 ün modg(a)lyane şıla [terin]
wn mwtkly'ny (P) şyl' ////
003 03 kuvragka eltdi ,, atnyatakaudi[nye]
qäwvr'q q' 'yltdy ,, 'tny't'k'wdy///

B sayfası

- 004 01 ...
...p (P) ... //
005 02 [toyı]n körügsäyüm(ä)n
///n kwyrwk (P) s'ywr mn
006 03 [t(ä)ŋrim ,, ol toyıng bügülüg
//krym ,, 'wl twyyn yq pwykwłwk

02

U 1946b (T III M 184; Glas: T III M 184b, T III M 184c)

[Katalog Bilgisi: Wilkens, 2010, s. 304-305]

Ön

- 007 01 [tözün mod]g(a)lyane prantakotik
///// // ///kly'ny pr'nt'kwtyk
008 02 [dyan sakınc]ka kirdi ,, toyıng
///// // /// q' kyrdy ,, twyyn yq
009 03 ... ,, bilü umadı tükäl bilgä
... /yp ,, pylw 'wm'dy twyk'l pylk'
010 04 [t(ä)ŋri t(ä)ŋrisi burh]an t[a]pa bardı ,, bo sav
///// // ///'n t/p' p'rdy ,, pw s'v
011 05 ... ötünti ,, ötrü t(ä)ŋri
... /y 'wytwnty ,, 'wytrw tñkry
012 06 [t(ä)ŋrisi burhan ... inç]ä tep y(a)rıkadı ,,
///// // ///' (P) typ yrlyq'dy ,,
013 07 ... köñülüg
... (P) kwnkwłwk
014 08 ... m(a)hamodg(a)lyane
... (P) mq' mwtkly'ny
015 09 ... ötün-...
... 'wytwn// ...y

Arka

- beş otuzunç ü[üş]
pys 'wtwz wnc 'wy//
016 01 yltızları tarta
yylytz l'ry t'rt'
017 02 ta kältılär ,, ötrü t[ükäl bilgä]
t' k'ly l'r ,, 'wytrw t///// /////
018 03 t(ä)ñri t(ä)ñrısı burhan
tnkry tnkrysy pwrq'n t/... ..
019 04 ıg ukıp inçä tep y(a)rık[adı]
yq 'wqyp 'ynç' typ yrlyq'//
020 05 ıdğıl bursañlarka
'ydqyl pwr's'nk l'rç'
021 06 olurmuş toym
'wlwrmys twyyn (P)
022 07 lar ,, kim
l'r ,, kym (P)
023 08 ärsär ,, bo
'rs'r ,, pw (P)
024 09
t//...yk

03

U 1126 (M 146)

[Katalog Bilgisi: Wilkens, 2010, s. 325-326]

A sayfası

- 025 01
/... ..
026 02 kut bulur ,,
qwt pwlwr ,, //... ..
027 03 uluşlarda burhan
'wlwşl'rd' pwrq'n
028 04 tüp amrançları inçä öt[üñdi]
twp 'mr'nç l'ry 'ynç' 'wyt/////
029 05 şravast kändä kubare t(ä)ñri
şr'v'st k'ntd' kw'p'ry tnkry /... ..

B sayfası

- 030 01 *bilgä burhan*
... .. / *pylk' pwrq'n*
031 02 törümiş ärti mag(a)t
... .. twyrwmys 'rty m'kt
032 03 kişilär yaguru nom tapmış
... .. /y/ kyşy l'r y'qwrw nwm t'pmys
033 04 *matuşgate braman mag(a)tda kirdi*
... .. m'twşk'ty pr'm'n m'kt'd' kyrdy
034 05 yorıyu balimitre[nıñ]

... ..yw ywryyw p'lymytry // // // ...ynt'

04

U 1867 (T II Y 59)

[Katalog Bilgisi: Wilkens, 2010, s. 328]

A sayfası

- 035 01
... ..m/ 'wk
036 02 örü kötürü
... ..q' wyrw kwytwrw
037 03 yänä ür keç
... .. y'n' 'wyr kyç
038 04 ol taş[ı]g ymä
... .. /ymyn 'wl t'ş/q ym'
039 05 ämgänip kötürürlär ,,
... .. 'mk'nyp kwytwrwr l'r ,,
040 06 ança täñlig
... .. /'nç' t'nklyk
041 07 tedi ,, k(a)ltı
... .. / tydy ,, qıty
042 08 kızta
... .. yny qjyz t'
043 09 äşidip
... .. / 'şydyp
044 10 tapa
... .. t'p'
045 11 [ka]pızıp
... .. //pyz yp
046 12
... ..y' /... // // //

B sayfası

- 047 01 , ötrü
... / /... ,, /wytrw k... ..
048 02 kançanapr(a)ba kız
k'nç'n'prp' qjyz /... ..
049 03 tep tedi ,, tözünüm
typ tydy ,, twyz wnwmm
050 04 anı nä[ä]g ol
'ny n't/k'wl yq//... ..
051 05 näçä ulug küçlä[r]
n'ç' 'wlwq kwyç l' /
052 06 ları ol ,, nä iş k[üdüg]
l'ry 'wl ,, n' 'yş k[üdüg]
053 07 tep ,, kançanapr(a)b[a kız]
typ ,, k'nç'n'prp/ // //

- 054 08 tep tedi ,,
typ tydy ,, t' //
055 09 bir tamır
pyr t'myr
056 10 taşı
t'sy y... ..
057 11 mäniñ
m'nynk
058 12
...//...wkd... ..

05

U 2011

[Katalog Bilgisi: Wilkens, 2010, s. 330-331]

A sayfası

- 059 01 tavrak yügürü
... .. t'vr'q ywkwrw
060 02 tapa yakın kälti
... .. / t'p' y'qyn k'lti
061 03 käyikçi äriğ
... .. / k'yyk çy 'r yk
062 04 suvıta aldı ätöz
... .. rwp swvynt' 'ldy 't'wyz
063 05 bürtüglüg kök
... .. / pwyrtwk lwk kwyk
064 06 käyikçi ärneğ
... .. k'yyk çy 'r nynk
065 07
... .. / ,, ,,

B sayfası

- 066 01 ädöñi kılınç küçin[ä]
'dkw qylynç kwyçynt/
067 02 äşidtäçi tigi kulgak
'şydt'çy tyky qwlq'q
068 03 nıñ ulımaq sıgtamak [äşi]-
nynk 'wlym'q'syqt'm'q ///
069 04 dtäçi ,, üküş aźunlarta
dt'çy ,, 'wykwş 'ž.wn l'rt' //
070 05 ka ädgü kılğalı ögrät... ..
q' 'dkw qylq'ly 'wykr't/... ..
071 06 anıñ ämgäkiñä tolq
'nynk 'mk'kynk' twlp /... ..
072 07 basa köñüli yüräki sıkil... ..
p's' kwnkwly ywr'ky syçyl... ..

06

U 2109 + U 2003 (Glas: T.)

[Katalog Bilgisi: Wilkens, 2010, s. 331]

A sayfası

- 073 01
/... ..
- 074 02 makın [äſi]-
m'q̄yn 'wsy//... .. ///
- 075 03 dip tep temiş
dyp typ tymyš 'rt... ..
- 076 04 tetselarıntın ,,
tytsy l'ryntyn ,, 'wy/... ..
- 077 05 nägü ärdi ärki tep t[emiſ]
n'kw 'rdy 'rky typ t////
- 078 06 bo ok nom ärdini
pw 'wq̄ nwm 'rdyny (P)
- 079 07 inçä tep temiş
'ynç' typ tymyš (P)
- 080 08 m(a)hakaſipe
mq' k'şypy y (P)
- 081 09 [ä]r äviñä pinvatka
/r'vynk' pynv't q'
- 082 10
... ..P
- 083 11 asıg tusu kılıp ,, bay
'syq twsw q̄ylyp ,, p'y //... ..
- 084 12 kilmaz ärdi ,, inçip yänä
q̄ylm'z 'rdy ,, 'ynçyp y'n'
- 085 13 çıgaylar äviñä pinvat[ka]
çyq'y l'r 'vynk' pynv't//
- 086 14 baylarta ok pinvat[ka]
p'y l'rt' 'wq̄ pynv't//
- 087 15 asıg tusu kılıp ,,
'syq twsw q̄ylyp ,, /... ..
- 088 16 kilmaz ärti ,, inçip [yänä]
q̄ylm'z 'rtı ,, 'ynçyp ////
- 089 17
... .. / ,, pwr//... .. /

B sayfası

- 090 01
... ..r
- 091 02 tükäl
... ..l... .. twyk'l
- 092 03 ,, inçä k(a)ltı äñilki
... .. ,, 'ynç' q̄lty ''nk'ylyky

- 093 04 [tayank]alır üçün ,, ikintisi
... .. //////////////'lyr 'wyçwn ,, 'ykyntysy
- 094 05 [tayankalır üçü]n ,, üçünç köni öz
... .. //////////////// //////////////n ,, 'wyçwnç kwyny 'wyz
- 095 06 [eltinmäkkä tayan]kalır üçün ,, tört-
//////////////// // ////////////// (P) q'lyr 'wyçwn ,, twyrt
- 096 07 [ünç]kä tayankalır üçün
/// (P) k' t'y'nq'lyr 'wyçwn
- 097 08 [, beşinç] tayankalır üçün
// ////////////// (P) t'y'nq'lyr 'wyçwn
- 098 09 [, altınç] [k]ä tayankalır üçün
// ////////////// / t'y'nq'lyr 'wyçwn
- 099 10 [, yetinç] [taya]nkal[ır] üçün [,]
// ////////////// //////////////nq'l'lyr 'wyçwn //
- 100 11kä tayankalır üçün
... .. / k' t'y'nq'lyr 'wyçwn
- 101 12 öñi üdrülkälir üçün
... .. 'wynky 'wydrwlk'lyr 'wyçwn
- 102 13 öñi üdrülkälir üçün
... .. / 'wynky 'wydrwlk'lyr 'wyçwn
- 103 14maktın öñi üdrülkä-
... .. /m'q'dyn 'wynky 'wydrwlk'
- 104 15 [lir üçün] ... [y(e)gir]minç erig katıgdın
/// ////////////// ... //////////////mynç 'yryk q'tyq dyn
- 105 16 [öñi üdrülkälir üçü]n ,, üç y(e)g(i)rminç
//////// //////////////// //////////////n ,, 'wyç ykrmync
- 106 17 [öñi ü]d[rülkälir]r üçü[n] ...
... .. ////////////// //////////////d////////r'wyçw/ ...

2. Eski Uygurca Metnin Türkiye Türkçesine Aktarması

U 1946a (T III M 184; Glas: T III M 184b, T III M 184c)

A sayfası

(001) as[il] (002) Maudgalyāyana, *śilā* topluluğ(un)_{a2} (003) rahip tayin etti.
Ājñātakauṇḍinya

B sayfası

(004) (*basarh satır*) (005) [rahi]p görmek istiyorum, (006) tanrım. O rahibi
büyülü

U 1946b (T III M 184; Glas: T III M 184b, T III M 184c)

ön

(007) Rahip Maudgalyāyana, *prāntakoṭika* (008) meditasyonuna₂ girdi. Rahibi (009)
bilemedi. Mükemmel bilgili (010) [Tanrı Bud]dha'ya doğru gitti. Bu söz (011) ricada
bulundu. Sonra Tanrılar (012) Tanrısı Buddha ... böylec]e diyerek buyurdu. (013) gönlü
(014) Mahāmaudgalyāyana (015) rica et- ...

arka

yirmi beşinci bölüm, (yaprak) sekiz (016) kökleri çekerek (017) geldiler. Sonra
mükemmel bilgili (018) Tanrılar Tanrısı Buddha (019) anlayıp böylece buyurdu. ... (020)

gönder, topluluklara (021) oturmuş rahip (022) -lar. Öyle ki (023) ise, bu (024) (*basarlı satır*)

U 1126 (M 146)

A sayfası

(025) (*basarlı satır*) (026) kurtuluşa erişir. (027) ülkelerde Buddha (028) temel soyluları böylece ric[a etti.] (029) Śrāvastī şehrindeki Tanrı Kubera

B sayfası

(030) bilgili Buddha (031) oluşmuş idi. Magadha (ülkesi) (032) kişiler yakın öğreti (Skt. *dharmā*) bulmuş (033) Brahman Matusgate, Magadha (ülkesine) girdi. (034) yürüyerek Balimitra'nın

U 1867 (T II Y 59)

A sayfası

(035) (*basarlı satır*) (036) yükseğe kaldırarak (037) yine uzun zaman₂ (038) ol dışı da (039) sıkıntı çekip kaldırırlar. (040) o kadar büyük (041) dedi. Şöyle ki (042) kızda (043) duyup (044) doğru (045) tutturarak (046) (*basarlı satır*)

B sayfası

(047) sonra (048) Kız Kāñcanaprabha (049) diye söyledi. Asilim (050) onu nasıldır? (051) ne kadar büyük güçle[r] (052) -leridir. Ne iş₂ (053) diyerek, Kız Kāñcanaprabha (054) diye söyledi. (055) bir damar (056) dışı (057) benim (058) (*basarlı satır*)

U 2011

A sayfası

(059) hızlı koşarak (060) doğru yaklaştı. (061) avcıyı (062) suyundan aldı. Beden (063) temaslı gök (064) avcının (065) (*basarlı satır*)

B sayfası

(066) sevap₂ gücünde (067) gürültü işitecek kulak (068) -nın yakınma ve inleme (069) [iş]itecek. Pek çok dünyada (070) iyilik yapmak için öğret- (071) onun sıkıntısına büsbütün (072) sonra gönlüz sıkıl-... ..

U 2109 + U 2003 (Glas: T.)

A sayfası

(073) (*basarlı satır*) (074) -masını (075) [iş]iterek böylece demiş. (076) öğrencilerinden (077) nasıl idi acaba diye s[öylemiş]. (078) Bu da öğreti mücevheri (079) böylece diyerek söylemiş. (080) (Rahip) Mahākāśyapa (081) adam evine sadakaya (082) (*basarlı satır*) (083) fayda sağlayıp zengin (084) yapmaz idi. Bundan başka da (085) fakirler evine sadaka[ya] (086) zenginlerden de sadaka[ya] (087) fayda sağlayıp (088) yapmaz idi. Bundan başka da (089) (*basarlı satır*)

B sayfası

(090) (*basarlı satır*) (091) bütün (092) yani ilki (093) [dayan]mak üzere olduğundan, ikincisi (094) [dayanmak üzere olduğundan, üçüncüsü doğru geçim (095) [kaynağına (Skt. *samyagājīva*) dayanmak] üzere olduğundan, dörd[üncüsü] (096) [dayanmak üzere olduğundan, (097) [beşincisi] dayanmak üzere olduğundan, (098) [altıncısı] dayanmak üzere olduğundan, (099) [yedincisi] [daya]nmak üz[ere]

olduğundan, (100) dayanmak üzere olduğundan, (101) ayrılmak üzere olduğundan, (102) ayrılmak üzere olduğundan, (103)-madan ayrılmak (104) [üzere olduğundan,] ... [yir]minci katı ve kaba şeyden (105) [ayrılmak üzere olduğunda]n, on üç (106) [ayrılmak üzere olduğundan,] ...

3. Eski Uygurca Metne İlişkin Açıklamalar

(001) **mođg(a)lyane:** EUyg. bu ifade Toharcanın B diyalektinde *maudgalyāyane* “Buddha’nın bir öğrencisinin özel adı” (Adams, 2013, s. 513) şeklinde tespit edilmiş olup Skt. *maudgalyāyana*’ya “Gautama Buddha’nın bir öğrencisinin adı” (Monier-Williams, 1899, s. 836; Edgerton, 1953, s. 441; Wilkens, 2021, s. 477) dayanmaktadır. Bu ifade için ayrıca krş. *mođg(a)lyane t(ä)ñri* (Laut, 1989, s. 42s; ayrıca krş. Laut, 1989, s. 45).

(002) **şila:** Bu EUyg. söz Skt. *śilā*’ya “(meditasyon bağlamında zikredilen bir) taş” (Laut, 1986, s. 139, 1. açıklama; Laut, 1989, s. 47; Wilkens, 2021, s. 650; Edgerton, 1953, s. 528) karşılık gelmektedir. Bu ifade için ayrıca krş. *ol şila kodı idtilar* (Laut, 1989, s. 43).

(003) **[terin] kuvrag+ka:** Metin restorasyonu için krş. Şen, 2002, s. 284 ve Ölmez, 2017, s. 290. EUyg. bu ikileme “topluluk₂, cemaat₂” anlamındadır.

(003) **atnyatakaudi[nye]:** Bu sözcüğün bir başka varyantı da EUyg. metinlerde *atyatakondini* olarak tespit edilmiştir (Röhrborn, 1977-1998, s. 274; Röhrborn, 2017, s. 46; Wilkens, 2010, s. 305); ancak sözcük burada geçtiği biçimiyle herhangi bir EUyg. metinde tespit edilmemiştir. Sözcük Skt. *ājñātakauḍḍinya*’ya “Śākyamuni’nin ilk beş öğrencisinden birinin adı” (Monier-Williams, 1899, s. 133) dayanmaktadır.

(005) **[toyı]r:** EUyg. bu ifade Çin. 道人 *daoren* “Budist” (Giles, 1912, s. 1335) sözünün yazı çevirimidir.

(007) **[tözün moğ]g(a)lyane:** Bu restorasyon için krş. 001-002. satırlar.

(007-008) **prantakotik [dyan sakınç]+ka:** Bu restorasyon için ayrıca krş. *pr(a)ntakotik dyan sakınç* (Wilkens, 2021, s. 560; Laut, 1989, s. 43). Bir başka tanık için krş. *pr(a)ntakotik dyan sakınçka [kirdi]* (Laut, 1989, s. 43).

(007) **prantakotik:** EUyg. bu söz Skt. *prāntakotika* “son derece” (Edgerton, 1953, s. 392) karşılığındadır.

(008) **[dyan sakınç]+ka:** EUyg. bu ikileme “istiğrak₂, meditasyon₂” (Şen, 2002, s. 93; Ölmez, 2017, s. 260) anlamındadır.

(009-010) **tükäl bilgä [t(ä)ñri t(ä)ñrisi burh]an:** Bu restorasyon için krş. *tükäl bilgä t(ä)ñri t(ä)ñrisi burhan* (Laut, 1989, s. 43).

(014) **m(a)hamoğg(a)lyane:** Bu EUyg. ifade Skt. *mahāmaudgalyāyana*’ya “Buddha’nın bir öğrencisinin adı” (Monier-Williams, 1899, s. 799; Edgerton, 1953, s. 425; Wilkens, 2021, s. 461) dayanmaktadır. Bu ifade için krş. *m(a)ha-maudgalyāyana-nom nomlamak ärs[är]* (Zieme, 2000, s. 90).

(020) **bursañ+larka:** Bu ifade kesin olmamakla birlikte, metinde bir ikileme oluşturması için *kuvraglarka* ile tamamlanabilir. EUyg. *bursañ* sözü, Soğd. *pwrsnk* “keşiş, keşişler topluluğu”na (Gharib, 1995, s. 331) dayanmaktadır.

(028) **tüp:** Sözcüğün okuması ve anlamlandırması kesin değildir. Önceki satırın hasarlı olmasından ötürü bağlam belirsizdir. Esasen metinde <twp> harfleri mevcuttur. Bu, EUyg. için *tup* veya *top* şeklindeki iki okumayı mümkün kılar. EUyg. pekiştirme hecesi olan *top* burada işlevsel bir kullanımda değilken, *tup* (< tu-p) “kapayarak” şeklindeki bir anlamı çağrıştırır ve yine burada anlamlı bir sonuç vermez. Doğrusu bir diğer ihtimal de kendisinden bir önceki sözcüğün uzantısı olmasıdır. Bu durumda da söylenecekler bir tahminden öteye gitmez. Her durumda metinde

<twyp> dizilimiyle *tüp* okunacak sözcük, burada <twp> dizilimiyle *tüp* “esas, kök” olarak yorumlanmıştır.

(029) **şravast**: EUyg. bu söz, Soğdcada *ś'r'βst* “bir şehir adı” (Gharib, 1995, s. 370) şeklinde tanıklanmış olup Skt. *śrāvastī*’ye (Wilkens, 2021, s. 656) dayanmaktadır.

(029) **kubare t(ä)ñri**: EUyg. *kubare*, Skt. *kubera* “dört mahārāja(n)’dan biri” (Monier-Williams, 1899, s. 291; Edgerton, 1953, s. 186; Wilkens, 2010, s. 326; Wilkens, 2021, s. 418) karşılığındadır.

(031) **mag(a)t**: Bu EUyg. söz, Toharcanın A ve B diyalektlerinde *māgat* “Hindistan’daki bir devletin adı” (Poucha, 1955, s. 220; Adams, 2013, s. 480) ve Soğdcada *m'k't ~ m'kt* (Wilkens, 2021, s. 459) biçimlerinde tanıklanmış olup Skt. *magadha*’ya “Magadha ülkesi, Güney Behār” (Monier-Williams, 1899, s. 762) dayanmaktadır.

(033) **matuşgate**: Bu sözcük kimliği tespit edilememiş bir Brahman’ın Skt. özel adının EUyg. yazı çevirimidir.

(033) **braman**: Bu EUyg. ifade Toharcanın A diyalektinde *brāmaṃ* “brāhmaṇa” (Poucha, 1955, s. 209) ~ *brāhmaṃ* “brāhmaṇa” (Poucha, 1955, s. 210) ~ *prāhmaṃ* “brāhmaṇa” (Poucha, 1955, s. 200) ~ *prāmmaṃ* “brāhmaṇa” (Poucha, 1955, s. 200) biçimlerinde tanıklanmış olup Skt. *brāhmaṇa*’ya “Brāhmaṇ” (Monier-Williams, 1899, s. 741; Edgerton, 1953, s. 404; Rhys Davids & Stede, 1921-25, s. 492) dayanmaktadır.

(034) **balimitre+[nıŋ]**: EUyg. bu söz, Skt. *balimitra*’ya “bir Śreṣṭhi’nin adı” (Wilkens, 2021, s. 141, ayrıca krş. Edgerton, 1953, s. 398) karşılık gelmektedir.

(045) **[ka]pız-ıp**: Bağlam mevcut olmadığından bu okumaya ihtiyatla yaklaşılmalıdır; ancak yine de *kap-ıç-* “tutturmak” anlamında bir fiil olmalıdır (krş. *kapıç-* “tutturmak” Wilkens, 2021, s. 332).

(048) **kañcanapr(a)ba**: EUyg. bu sözcük, Skt. *kāñcanaprabha*’ya “Vidyā-dhara prensesi Kathas’ın adı” (Monier-Williams, 1899, s. 268) dayanmaktadır. Ayrıca benzer ifade için krş. 053. satır.

(055) **tamır**: Bağlam mevcut olmadığından *tamır* “damar” ifadesinin *tāmir* “demir” şeklinde de okunabileceği belirtilmelidir.

(063) **kök**: Sözcüğün okuması kesin iken, anlamlandırması bağlam mevcut olmadığından kesin değildir. Sözcük “gök” anlamı dışında, “mavi; gri; boz; yeşil” (Clauson, 1972, s. 708; Wilkens, 2021, s. 400) gibi birçok başka anlamı daha vardır.

(068) **ulmak sıgtamak**: EUyg. bu ikileme “ağlamak, inlemek, feryat etmek” (Şen, 2002, s. 316; Ölmez, 2017, s. 297; Wilkens, 2021, s. 791) anlamındadır.

(080) **m(a)hakaşipe**: EUyg. bu söz Toharcanın B diyalektinde *mahākāśyape* “Buddha’nın bir öğrencisinin adı” (Adams, 2013, s. 477) şeklinde tespit edilmiş olup Skt. *mahākāśyapa*’ya “Buddha’nın bir öğrencisinin adı” (Monier-Williams, 1899, s. 795; Edgerton, 1953, s. 422) dayanmaktadır.

(081) **pinvat+ka**: EUyg. bu söz Toharcanın A diyalektinde *pīmvāt* (Wilkens, 2021, s. 557) biçiminde tespit edilmiş olup Skt. *piṇḍapāta*’ya “sadaka verme” (Monier-Williams, 1899, s. 625; Edgerton, 1953, s. 344) dayanmaktadır.

(097) **[beşinç]**: Bu restorasyon için krş. *tört[ünç]* 095-096. satır.

(098) **[altınç]**: Bu restorasyon metnin gidişatına uygun olarak yapılmıştır.

(099) **[yetinç]**: Bu restorasyon metnin gidişatına uygun olarak yapılmıştır. Bu sözcüğün arkasından *säkizünç* ile devam edilebilir; fakat sözcüğün yerini tespit etmek son derece güç görünmektedir.

(105) [öñi üdrülkälir üçü]r: Bu restorasyon için krş. 101. ve 102. satırlar.

(106) [öñi ü]d[rülkälir]r üçü[n]: Bu restorasyon için krş. 101. ve 102. satırlar.

4. Dizin ve Sözlük

A

al- “almak” *suwnta a.-dı* 062

[altınç] “altıncı” [a]. 098

amranç < Toh. A *āmāc* ve Toh. B *amāc* “soylu, asil” *a.+ları inçü öt[üñdi]* 028

ança “o kadar çok, pek çok” *a. täñlig* “o kadar büyük” 040

anı “onu” *a.* 050

anıñ “onun” *a. ämgäkinä* 071

asıg “fayda, yarar” *a. tusu* “fayda₂, yarar₂” 083, 087

atnyatakaudi[nye] << Skt. *ajñātakamūḍīnya* “Śākyamuni Buddha’nın bir öğrencisinin adı”
a. 003

ažun < Soğd. ”žwn ~ ’žw’n(b) “(Budizm’de) varlık şekli, varlık biçimi, canlıların içinde
buldukları varlık şekli (~ Skt. *gati*)” *üküş a.+larta* 069

B

balimitre << Skt. *balimitra* “bir Śreṣṭhi’nin adı” *b.+[ny]* 034

bar- “varmak, gitmek” *t[a]pa b.-dı* 010

basa “sonra” *b.* 072

bay “zengin” *b.* 083; *b.+larta* 086

[beşinç] “beşinci” [b]. 097

bil- “bilmek” *b.-ü umadı* 009

bilgä, *bilgä*, [bilgä] “bilgili” *b. burhan* 030; *tükäl b. [t(ä)ñri t(ä)ñrisi burh]an* 009; *t[ükäl]* [b].
t(ä)ñri t(ä)ñrisi burhan 017

bir “bir” *b. tamır* 055

bo “bu” *b.* 010, 023, 078

braman < Toh. A *brāmañ* ~ *brahmañ* ~ *prabmañ* ~ *prammañ* < Skt. *brāhmaṇa* “brahman”
b. mag(a)tda kirdi 033

bul- “elde etmek” *kut b.-ur* 026

burhan, *burhan*, [burh]an, [burhan] “Buddha” *b.* 027, *bilgä b.* 030; *t(ä)ñri t(ä)ñrisi b.* 018;
t(ä)ñri [t(ä)ñrisi] [b]. 012; *[t(ä)ñri t(ä)ñrisi]* [b]. 010

bursañ < Soğd. *pwrsk⁽¹⁾* “topluluk” *b.+larka* 020

bügülüg “büyülü” *ol toyñg b.* 006

bürtüglüg “temaslı, dokunuşlu” *b. kök* 063

Ç

çıgay “fakir, yoksul” *ç.+lar äviñä pinvat[ka]* 085

D

[dyan] < Toh. A ve Toh. B *dhyāñ*, Soğd. *dy’n* ~ *dy’n* < Skt. *dhyāna* “istiğrak, meditasyon”
prantakotik [d]. [sakmç]ka kirdi 008

Ä

ädgü, *ädgü* “iyi; iyilik” *ä. kalgal* 070; *ä. kalñç* “iyi iş, amel” 066

- ämğäk** “sıkıntı, ızdırıp” *anıñ ä.+injä* 071
ämğän- “sıkıntı çekmek” *ä.-ip kötürürlär* 039
äjilki “ilk, birinci” *ä.* 092
är, [ä]r “adam, erkek” *[ä]. äviñä pinvatka* 81; *käyikçi ä.+ig* 061; *käyikçi ä.+niñ* 064
är- “yardımcı eylem, -dir; var olmak” *ä.-sär* 023; *kılmaç ä.-di* 084; *kılmaç ä.-ti* 088; *nägü ä.-di* 077; *törümüş ä.-ti* 031
ärdini << Skt. *ratna* “mücevher” *nom ä.* 078
ärki “acaba” *ä.* 077
äşid-, [äşi]d- “işitmek, duymak” *ä.-ip* 043; *[ä].-ip* 74; *ä.-täçi* 067; *[ä].-täçi* 68
ätöz “beden” *ä.* 062
äv “ev” *çığaylar ä.+injä pinvat[ka]* 085; *[ä]r ä.+injä pinvatka* 081
E
elt- “tayin etmek” *kuvraqka e.-di* 003
[eltinmäk] “(ätöz ile) kendini besleme” *köni öç [e].+[kä]* 095
erig “kaba, sert” *e. katıgdın* “katı ve kaba şey” 104
I
id- “göndermek” *ı.-gul* 020
İ
ikinti “ikinci” *i.+si* 093
inçä, [inç]ä “böylece, şöylece” *i. k(a)ltı* “yani” 092; *i. öt[üندی]* 028; *i. tep temiş* 079; *i. tep y(a)rlık[adı]* 019; *[i]. tep y(a)rlıkadı* 012
inçip, inçip “böylece” *i. yänä* “bundan başka da” 084; *i. [yänä]* 088
iş “iş” *i. k[üdüg]* “iş₂” 052
K
k(a)ltı “yani, demek ki” *k.* 041; *inçä k.* “yani” 092
kañanapr(a)ba, kañanapr(a)b[a] < Skt. *kañanaprabha* “bir kız adı” *k. kız* 048; *k. [kız]* 053
[ka]pız- “tutturmak” *[k].-ıp* 045
katıg “sert, sağlam” *erig k.+dn* “katı ve kaba şey” 104
käl- “gelmek” *k.-tilär* 017; *tağa yakın k.-ti* 060
känt < Soğd. *kənd(b)* “kent, şehir” *şravast k.+dä* 029
käyikçi, käyikçi “avcı” *k. ürig* 061, *k. ärniñ* 064
keç “geç” *ür k.* “uzun zaman₂” 037
kıl- “kılmak, yapmak, etmek” *asıg tusu k.-ıp* 083, 087; *ädgü k.-galı* 070; *k.-maç ärdi* 084; *k.-maç ärti* 088
kılınç “amel” *ädgü k. küçint[ä]* 066
kız, [kız] “kız” *k.+ta* 042; *kañanapr(a)ba k.* 048; *kañanapr(a)b[a] [k].* 053
kim “ki, öyle ki” *k.* 022
kir- “girmek” *k.-di* 008; *mag(a)tda k.-di* 033
kişi “kişi” *k.+lär* 032
kök “gök” *bürtüglüg k.* 063

köni “doğru” *k. öz [eltinmäkkä]* 094

könül “gönül” *k. +i yüräki* 072; *k. +üg* 013

körüksä- “görmek istemek” *[toyı]n k. -yürm(ä)n* 005

kötür- “kaldırmak” *ämğäniş k. -ürlär* 039; *örü k. -ü* 036

kubare < Skt. *kubera* “Kubera, *Lokapalalardan birisi ve yakeşaların beyi*” *k. t(ä)ñri* 029

kulgak “kulak” *tigi k.* 067

kut “kurtuluş” *k. bulur* 026

kuvrag “topluluk” *k. +ka eltdi* 003

küç “güç” *ädgü kılınç k. +int[ä]* 066; *ulug k. +lä[r]* 051

k[üdüg] “iş” *iş k. “iş₂”* 052

M

mag(a)t < Toh. A ve Toh. B *māgat*, Soğd. *m'k't ~ m'kt* < Skt. *magadha* “Magadha ülkesi” *m.* 031; *m. +da kirdi* 033

m(a)hakaşıpe < Toh. B *mabākāśyape* < Skt. *mabākāśyapa* “bir rahip adı” *m.* 080

m(a)hamoğg(a)lyane << Skt. *mahāmaudgalyāyana* “Buddha’nın bir öğrencisinin adı” *m.* 014

matuşgate < Skt. (?) “bir Brahman adı” *m. braman* 033

moğg(a)lyane, [moğ]g(a)lyane < Toh. B *maudgalyāyane* < Skt. *maudgalyāyana* “Buddha’nın bir öğrencisinin adı” *m. şıla [terin] kuvragka* 002; *[tözün] [m].* 007

mäniş “benim” *m.* 057

N

nä “ne” *n. iş k[üdüg]* 052

näçä “ne kadar” *n. ulug küçlä[r]* 051

nägü “nasıl” *n. ärdi ärki* 077

nä[ä]g “nasıl” *n. ol* 050

nom < Soğd. *nwm* < Grek. *nomos* “öğreti, dinî kaide (~ Skt. *dharmā*)” *n. ärdini* 078; *n. tapmış* 032

O

ok “pekiştirme edatı” *o.* 078, 086

ol “o, işaret sıfatı; -dır, kopula” *o.* 052; *o. taş[ı]g ymä* 038; *o. toyıng bügülig* 006; *nät[ä]g o.* 050

olur- “oturmak” *o.-miş toyın* 021

Ö

ögrät- “öğretmek” *ö.* 070

öñi, [öñi] “+dAn başka” *ö. üdrülkälir için* 101, 102; *ö. üdrülkälir için* 103; *[ö]. [ü]d[rülkälir için]* 106; *[ö]. [üdrülkälir için]* 105

örü “yüksek” *ö. kötürü* 036

ötrü, ötrü “sonra” *ö.* 011, 017, 047

ötün-, öt[ün]- “rica etmek” *ö.* 015; *ö.-[di]* 028; *ö.-ti* 011

öz “kendî” *köni ö. [eltinmäkkä]* 094

P

pinvat, pinvat < Toh. A *pinwāt* < Skt. *piṇḍapāta* “sadaka” p. 086; [ä]r *ävinä* p.+ka 081; *çıgaylar ävinä* p.+[ka] 085

prantakotik << Skt. *prāntakoṭika* “bir tür meditasyon” p. 007

S

sakinç “meditasyon, istigrak” *prantakotik* [dyan] [s].+ka *kirdi* 008

sav “söz” *bo* s. 010

sıgtamak “inleme” *ulmak* s. 068

sıkl- “sıklılmak” *könülü yüräki* s. 072

suv “su” s.+*ınta aldı* 062

Ş

şila < Skt. *śilā* “değerli taş” *moḍg(a)lyane* s. 002

şravast < Soğd. *š'r'βst, šyr'()*βsth < Skt. *śrāvastī* “Hindistan’da bir şehir adı” s. *käntdä* 029

T

tamır “damar” *bir* t. 055

tap- “bulmak” *yaguru nom t.-miş* 032

tapa, t[a]pa “+(y)A doğru” t. 044; t. *bardı* 010; t. *yakın kälti* 060

tart- “çekmek” *yultızları t.-a* 016

taş “dış” t.+*t* 056; t.+[t]g 038

tavrak “hızlı” t. *yügürü* 059

tayan-, [taya]n-, [tayan]- “dayanmak” t.-*kalar için* 096, 097, 098, 100; [t].-*kalar için* 095; [t].-[k]alır için 093; [t].-*kal[ır]* için 099; [t].-[kalar için]n 094

täñlig “ölçüde” *ança* t. “o kadar büyük” 040

t(ä)ñri, t(ä)ñri, [t(ä)ñri, [t(ä)ñri] “Tanrı” t. [t].+si [burhan] 011-012; [t]. [t].+[si] [burh]an 010; [t].+m 006; *kubare* t. 029; t[ükäl bilgä] t. t.+si burhan 018

te-, t[e]- “demek, söylemek” t.-*di* 041; t.-*p* 053; t.-*p* t.-*di* 049, 054; t.-*p* t.-*miş* 075, 077, 079; *inçä t.-p y(a)rlık[adı]* 019; [inç]ä t.-*p y(a)rlıkadı* 012

[terin] “topluluk” [t]. *kuvragka eldi* 002

tetse < Çin. 弟子 *dizı* “talebe” t.+*larıntın* 076

tigi “gürültü” t. *kulgak* 067

tolp “bütün, büsbütün” t. 071

toyın, [toy]n < Çin. 道人 *daoren* “rahip” [t]. *körügsäyürm(ä)n* 005; t.+*ıg* 006, 008; *olurmuş* t. 021

törü- “türemek, oluşmak” t.-*miş ärti* 031

tört[ünç] “dördüncü” t. 095

tözün, [töz]ün, [tözün] “asil, soylu” [t]. *moḍg(a)lyane* 001; [t]. [moḍ]g(a)lyane 007; t.+*üm* 049

tusu “fayda, yarar” *asıg t. kalıp* 083, 087

tükäl, t[ükäl] “mükemmel; bütün” t. 091; t. *bilgä* [t(ä)ñri t(ä)ñrısı burh]an 009; t. [bilgä] t(ä)ñri t(ä)ñrısı burhan 017

tüp “temel, esas” t. 028

U

u- “muktedir olmak” *bilü u.-madı* 009

uk- “anlamak” *u.-ıp* 019

ulmak “yakınma” *u. sıgtamak* 068

ulug “büyük” *u. küçlä[r]* 051

uluş “ülke” *u.+larda* 027

Ü

üş “üş” *ü. y(e)g(i)rminç* 105

üşün, üşü[n], [üşü]n, [üşün] “için” *ü. 093, 095, 096, 097, 098, 099, 100, 101, 102, 106; [ü]. 094, 104, 105*

üşünç “üşüncü” *ü. 094*

üdrül-, [ü]d[rül]-, [üdrül]- “ayrılmak” *ü.-kälir için* 101, 102; *ü.-kälir [ür] [üşün]* 103; *[ü].- [kälir için]n* 105; *[ü].-[kälir]r için[n]* 106

üküş “pek çok” *ü. aşunlarta* 069

ür “uzun zaman” *ü. keç* “uzun zaman₂” 037

Y

yaguru “yakın” *kişilär y. nom tapmış* 032

yakın “yakın” *taşa y. külti* 060

y(a)rılıka-, y(a)rılık[a]- “buyurmak” *inçü tep y.-[dı]* 019; *[inç]ü tep y.-dı* 012

yänä, [yänä] “yine” *y. 037, 084, 088*

y(e)g(i)rminç, [y(e)gir]minç “yirminci” *[y]. 104; üç y. 105*

[yetingç] “yedinci” *[y]. 099*

yıltız “kök, esas” *y.+ları tarta* 016

ymä “dahi, da” *y. 038*

yori- “yürümek” *y.-yu* 034

yügür- “koşmak” *tavrak y.-ü* 059

yüräk “gönül, yürek” *köñülü y.+i* 072

Sonuç

Bu yazıda Soğd kökenli Eski Uygur alfabesi ile kaleme alınmış, şimdiye kadar neşredilmemiş Budist anlatı metinlerine ilişkin Eski Uygurca metin parçalarına odaklanılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları şöyle sıralanabilir: (1) Bu yazı ile birlikte Eski Uygurca Budist anlatı metinlerine ait 106 satır hacmindeki metin araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. (2) Bu satırların bir kısmı bugün korunabilmiş iken, bazı satırlarda sözcük düzeyinde metin hasarları mevcuttur. (3) Çalışmanın söz varlığı göz önünde bulundurulduğunda toplam 142 madde başı tespit edilmiştir. Bu madde başlarından 30'u (% 21,12) fiil kök veya gövdesi iken, 112'si (% 78,87) isim kök veya gövdesidir. (4) Bu çalışmada 2 Çince (% 1,40) ve 1 de Toharca (% 0,70) kökenli sözcük tespit edilmiştir. (5) Bununla birlikte 16 Sanskritçe kökenli sözcük (% 11,26) tespit edilmiştir. Bu 16 Sanskritçe sözcüğün 5'inin (% 3,52) herhangi bir ara dil(ler)deki biçimi tespit edilmemiştir. Yine bu 16 Sanskritçe sözcüğün 4 tanesi (% 25) Toharca üzerinden, 2 tanesi (% 12,5) Toharca veya Soğdca üzerinden ve 1 tanesi (% 6,25) Soğdca üzerinden Eski Uygurcaya geçmiştir. (6) Alıntı sözcüklerin metnin geneline oranı ise 19 ile %13,38'dir. Bu metin parçalarının filolojik neşriyle Eski Uygurca Budist anlatı metinlerine ilişkin ileride yapılacak bütünlüklü bir çalışmaya yeni dilsel veriler sunulmak istenmiştir.

Kısaltmalar ve İşaretler

... ..	Metindeki hasarlı kısımlara işaret eder.
...2	Metindeki ikilemelere işaret eder.
EUyg.	Eski Uygurca
krş.	Karşılaştırınız
(P)	pothī deliği
Skt.	Sanskritçe
Soğd.	Soğdca
Toh. A	Toharcanın A diyalekti
Toh. B	Toharcanın B diyalekti

Kaynakça

- Adams, D. Q. (2013). *A dictionary of Tocharian B. Revised and greatly enlarged* (Vol. 1-2). Rodopi.
- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford at the Clarendon.
- Edgerton, F. (1953). *Buddhist hybrid Sanskrit grammar and dictionary* (Vol. II: Dictionary). Yale University.
- Elmalı, M. (2016). *Daśakarmapathāvadānamālā (Giriş-metin-çeviri-notlar-dizini)*. Türk Dil Kurumu.
- Gabain, A. v. (1965). Die alttürkische Literatur. İçinde P. N. Boratav (Ed.), *Philologiae Turcicae Fundamenta* (S. 211-243). Franz Steiner Verlag.
- Gharib, B. (1995). *Sogdian dictionary: Sogdian-Persian-English*. Farhang.
- Giles, H. A. (1912). *A Chinese-English dictionary* (Part I-II). Kelly and Walsh.
- Laut, J. P. (1986). *Der frühe türkische Buddhismus und seine literarischen Denkmäler*. Harrassowitz.
- Laut, J. P. (1989). Die unerschütterliche Versenkung. Ein Fragment der alttürkischen buddhistischen Erzählliteratur. İçinde E. Wagner & K. Röhrborn (Ed.), *Kaşköl. Festschrift zum 25. Jahrestag der Wiederbegründung des Instituts für Orientalistik an der Justus-Liebig-Universität Gießen*. (S. 38-51). Otto Harrassowitz.
- Monier-Williams, M. (1899). *A Sanskrit-English dictionary*. Oxford University.
- Ölmez, M. (1997). Kurzer Überblick über die Buddhistische Übersetzungsliteratur in Alttürkisch. İçinde M. Ölmez (Ed.), *Çağdaş Türk edebiyatına eleştirel bir bakış Nevin Önberk armağanı* (ss. 225-256). Simurg.
- Ölmez, M. (2017). Eski Uygurca ikilemeler üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 65(2), 243-311.
- Poucha, P. (1955). *Institutiones linguae Tocharicae* (Pars I: Thesaurus linguae Tocharicae dialecti A). Státní Pedagogické Nakladatelství.
- Rhys Davids, T. W. & Stede, W. (1921-1925). *The Pali text society's Pali-English dictionary*. Pali Text Society.
- Röhrborn, K. (1977-1998). *Uigurisches Wörterbuch: Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien* (1-6). Steiner.

Röhrborn, K. (2010). *Uigurisches Wörterbuch: Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien* (Band 1: ab- - äzüglä-). Steiner.

Röhrborn, K. (2017). *Uigurisches Wörterbuch: Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien* (Band 2: aš-äzüük). Steiner.

Scharlipp, W. E. (2005). *Die alttürkische Literatur: Einführung in das vorislamische Schrifttum*. Verlag auf dem Ruffel.

Şen, S. (2002). *Eski Uygur Türkçesinde ikilemeler* (Tez No. 122582) [Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Tezcan, S. (1978). En eski Türk dili ve yazını. İçinde A. Sayılı (Ed.), *Bilim, kültür ve öğretim dili olarak Türkçe* (ss. 271-323). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Wilkens, J. (2010). *Alttürkische Handschriften* (Teil 10: Buddhistische Erzähltexte). Franz Steiner Verlag.

Wilkens, J. (2016). *Buddhistische Erzählungen aus dem alten Zentralasien: Edition der altuigurischen Daśakarmapathavadānamālā* (Teil 1-3). Brepols.

Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen: Altuigurisch – Deutsch – Türkisch / Eski Uygurcannın el sözlüğü: Eski Uygurca – Almanca – Türkçe*. Universitätsverlag Göttingen.

Zieme, P. (2000). *Vimalakīrtinirdeśasūtra: Edition alttürkischer Übersetzungen nach Handschriftfragmenten von Berlin und Kyoto*. Brepols.

Elektronik Kaynakça

Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv (n.d.). *A sayfası* (Raf numarası U 1126 [M 146]). Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. Erişim Tarihi Kasım 23, 2022, <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u1126seite1.jpg>

Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv (n.d.). *B sayfası* (Raf numarası U 1126 [M 146]). Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. Erişim Tarihi Kasım 23, 2022, <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u1126seite2.jpg>

Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv (n.d.). *A sayfası* (Raf numarası U 1867 [T II Y 59]). Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. Erişim Tarihi Kasım 23, 2022, <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u1867seite1.jpg>

Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv (n.d.). *B sayfası* (Raf numarası U 1867 [T II Y 59]). Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. Erişim Tarihi Kasım 23, 2022, <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u1867seite2.jpg>

Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv (n.d.). *A sayfası/ön* (Raf numarası U 1946a/U 1946b [T III M 184; Glas: T III M 184b, T III M 184c]). Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. Erişim Tarihi Kasım 23, 2022, <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u1946abseite1.jpg>

Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv (n.d.). *B sayfası/arka* (Raf numarası U 1946a/U 1946b [T III M 184; Glas: T III M 184b, T III M 184c]). Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. Erişim Tarihi Kasım 23, 2022, <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u1946abseite2.jpg>

Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv (n.d.). *A sayfası* (Raf numarası U 2003 [Glas: T]). Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. Erişim Tarihi Kasım 23, 2022, <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2003seite1.jpg>

Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv (n.d.). *B sayfası* (Raf numarası U 2003 [Glas: T]). Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. Erişim Tarihi Kasım 23, 2022, <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2003seite2.jpg>

Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv (n.d.). *A sayfası* (Raf numarası U 2011). Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. Erişim Tarihi Kasım 23, 2022, <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2011seite1.jpg>

Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv (n.d.). *B sayfası* (Raf numarası U 2011). Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. Erişim Tarihi Kasım 23, 2022, <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2011seite2.jpg>

Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv (n.d.). *A sayfası* (Raf numarası U 2109 [Glas: T]). Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. Erişim Tarihi Kasım 23, 2022, <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2109seite1.jpg>

Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv (n.d.). *B sayfası* (Raf numarası U 2109 [Glas: T]). Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. Erişim Tarihi Kasım 23, 2022, <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2109seite2.jpg>